

УДК 94: 327 (73)

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2025-30-5>

Потєхін О.В.

<https://orcid.org/0000-0002-1856-2672>

СВІТОВИЙ ПОРЯДОК ЗА Ф. Д. РУЗВЕЛЬТОМ ТА ЙОГО РУЙНАЦІЯ

Стаття присвячена аналізу формування, еволюції та сучасної кризи світового порядку, що склався після Другої світової війни. Автор досліджує, як стратегічне бачення президента США Ф. Рузвельта заклало ідею нового глобального порядку та окреслило базові механізми його функціонування, в центрі якого мали бути Сполучені Штати як гарант безпеки й стабільності. Його наступник, Г. Трумен, завершив інституціоналізацію цього бачення: сприяв створенню системи євроатлантичної безпеки (НАТО) та ініціював економічне відновлення Європи (план Маршалла). Разом вони сформували основи ліберального міжнародного порядку, який визначав процеси глобальної політики впродовж наступних десятиліть.

Особлива увага приділяється кризі цього порядку в ХХІ столітті, зокрема зовнішній політиці адміністрації Д. Трампа. Автор підкреслює, що йдеться не лише про зміну стилю або пріоритетів, а про глибоку ідеологічну трансформацію. Замість ліберального інтернаціоналізму, який передбачав активну участь США у побудові багатосторонніх інституцій і підтримці глобального порядку, адміністрація Трампа керується принципами транзакційного підходу, орієнтованого на короткотермінову вигоду, недовіру до традиційних союзів і скепсис щодо міжнародних інституцій. Ідеологія «Зробимо Америку знову великою» фактично заперечує міжнародні зобов'язання як обтяжливі та розглядає глобальну політику не як простір співпраці, а як арену суперництва. Це спричинило дестабілізацію світового порядку, вихід США з ключових міжнародних угод, ослаблення союзницьких зв'язків, втрату лідерських позицій і, як наслідок, знищення рівня довіри до Вашингтона.

Автор наголошує, що новий ліберальний світовий порядок може постати лише за умови лідерства Європи у глобальних міжнародних відносинах, що має компенсувати відхід Сполучених Штатів від своєї колишньої ролі. У цьому контексті Україна розглядається як ключовий елемент нової європейської архітектури безпеки, а її перемога у війні проти Росії – як необхідна умова створення механізмів колективної безпеки.

У висновках підкреслюється, що становлення нового, життєздатного ліберального світового порядку вимагатиме не лише наявності політичної волі, а й довгострокового стратегічного мислення. Нові (або оновлені) міжнародні інституції не обов'язково мають бути універсальними, але повинні бути ефективними, гнучкими та спроможними своєчасно реагувати на глобальні виклики, а також забезпечувати стримування авторитарних і тоталітарних режимів.

Ключові слова: Вуоро Вільсон, Франклін Рузвельт, Гаррі Трумен, ООН, ЄС, НАТО, світовий ліберальний порядок, Сталін, Дональд Трамп.

Постановка проблеми. В історіографії міжнародних відносин подається як даність, що кінець Другої світової війни започаткував новий світовий порядок. Серія договорів та створення ключових інституцій – зокрема Організації Об'єднаних Націй, Світового банку, Міжнародного валютного фонду, попередників Світової організації торгівлі, а також НАТО і Європейського Союзу – мають коріння за правління в США президентів Ф. Рузвельта та Г. Трумена. Новий порядок став відповіддю на виклики міжнародній безпеці,

породжені двома світовими війнами, і був покликаний запобігти третій. Визначення цих подій як міжнародного порядку має сприяти кращому висвітленню світової історії у період останніх 80 років. Водночас важливо враховувати, що значення подій змінюється з часом: під впливом історичної перспективи поглиблюється наше розуміння ролі особистостей, їхніх мотивів та створених за їхньої участі інституцій, навіть якщо база досліджень вже не поповнюється новими документами, здатними принципово змінити погляд на минулу епоху.

Фрагментація та множинність завжди певною мірою характеризують міжнародну політику, дійовими особами (акторами) у якій виступають окремі політичні одиниці, чи то держави або їх союзи чи то інші форми політичних спільнот. Міжнародний порядок виникає у спосіб, коли різні політичні одиниці взаємодіють у часі та просторі. Політичні одиниці, які беруть участь у практиках обміну та взаємодії, таких, наприклад, як торгівля чи війна, розробляють правила, що регулюють їхні відносини між собою, хоча цим правилам не обов'язково властиві рівноправність сторін, справедливий характер або взаємна вигода. Такі порядки на практиці розповсюджуються у далекому від світового масштабі, не покривають в окремі епохи більшості країн світу, але впливають на перебіг глобальних процесів, тому претендують на роль світових. Порядки з часом дестабілізуються, трансформуються або розпадаються під впливом змін у взаємодії, чи то в результаті подій чи практик, які є внутрішніми або зовнішніми до існуючого порядку. Фрагментація світового порядку – це процес, який може розвиватися з різною інтенсивністю, занепадати або рухатися у протилежному напрямі. Таким чином, стабільність та контроль (те, що ми, власне, маємо на увазі під порядком) ніколи не бувають повними та еволюціонують або деградує з плином часу. Антиподом порядку виступає хаос у міжнародній сфері. Можна порівняти міжнародний порядок із повітрям, яке ми не помічаємо, доки його вдосталь, але варто перекрити до нього доступ – і нестача одразу дається взнаки.

Ідея світового порядку нині набула нового значення, оскільки його інституції, засади та лідери виявляються безсилими перед обличчям серйозних викликів, як міжнародних, так і внутрішніх. Сучасні виклики післявоєнному світовому порядку представлені в першу чергу Російською Федерацією, яка розв'язала в Європі першу після Другої світової велику війну (дехто навіть знаходить підстави вважати її початком Третьої світової). Адміністрація США, зважаючи величезний вплив цієї країни на стан і зміни світової системи, за президента Д. Трампа здатна своєю політикою поховати порядок, архітекторами якого виступили Ф. Рузвельт та Г. Трумен.

Нині, коли президент США Д. Трамп агресивно руйнує американський ліберальний світовий порядок, засади якого були закладені зусиллями Ф. Рузвельта та його однодумців, на часі знову звернутися до ідей, рішень та подій, які обумовили його виникнення. Наявність великого масиву в цілому

доброякісних досліджень, які з'явилися завдяки вільному доступу до майже всіх американських та британських документальних джерел, дотичних до проблематики зовнішньої політики США та міжнародних відносин у першій половині ХХ ст., все ж залишає місце для спроби знов поглянути на історичні зсуви світового порядку після Другої світової війни. Тим більше, що тривають дискусії щодо його генезису, багатьох подій та породжених у вирі війни ідей.

Рузвельт: витоки, дії, ідеї

Видатний історик Артур Шлезінгер-молодший мав усі підстави стверджувати, що в американській історіографії, присвяченій Ф. Рузвельту, яка складається з кількох сотень книг та тисяч статей, президент зображується у різноманітних та надзвичайно суперечливих проявах: «як ізоляціоніст, як миротворець, як політик, що невинувато зволював із ухваленням невідкладних рішень (згадаємо заувагу В. Черчилля: «Американці приймають правильне рішення, але тільки після того як перепробують усі неправильні». – *О.П.*), як хитрий рятівник капіталізму, як прихований соціаліст, що підривав засади ринкової економіки, як інтриган у дусі Н. Мак'явеллі, який прагнув втягнути свою країну у іноземні війни, як мрійливий і довірливий ідеаліст із наївним баченням світового порядку, заснованого на гармонії міжнародних відносин, як зарозумілий імперіаліст, що служив інтересам американської економічної гегемонії» [1, р. 5]. До цього переліку, мабуть, необхідно додати: як рятівник частини європейського єврейства внаслідок беззастережного розгрому нацистського Райху або як політик, байдужий до трагічної долі євреїв у 1930-ті рр. та під час Голокосту [2; 3]. Ніхто не міг бути остаточно впевненим, що відбувалося в цьому гостинному, загадковому, невловимому, дражливному, підступному, розважливому, спонтанному, схильному до маніпулювання, поверхово легковажному, зрештою порядному, але непроникному розумі. Як історична постать, Ф. Рузвельт був унікальною сумішшю складності та простоти [1].

Мотиви дій або бездіяльності Ф. Рузвельта, як зазначали багато істориків, нелегко пояснити. Рексфорд Тагвелл, один з його радників і біографів, писав: «[Він] навмисно приховував свої думки. Він волів би, щоб нащадки повірили, що для нього все завжди було просто і легко... ніж будь-коли визнавати будь-які муки нерішучості... будь-які побоювання щодо помилок». «... Ви один з найважливіших людей у роботі, яких я коли-небудь знав», – якось сказав Ф. Рузвельту міністр внутрішніх справ Гарольд Ікс. «Тому що я часом буваю надто суворим?» – запитав президент. «Ні, – відповів Г. Ікс. – Тому що ви не говорите відверто навіть із тими, хто вам відданий... Ви тримаєте свої карти закритими. Ви ніколи не кладете їх на стіл» [4, р. 7]. За твердженням Джозефа Ная, Ф. Рузвельт «був людиною компромісів, часто змінюючи позиції та змушуючи послідовників і спостерігачів гадати, у що він насправді вірить. Він був відомий тим, що тримав підлеглих у невіданні, і порівнював свої лідерські

якості з мистецтвом жонглера, який намагається тримати багато м'ячів у повітрі одночасно» [4, р. 48].

А. Шлезінгер-молодший наводить відповідь президента, коли репортер запитав про його філософію. «Філософія? – відповів він. – Я християнин і демократ – ось і все» [1, р. 5]. Звичайно, це було далеко не все. Ф. Рузвельт вирізнявся здатністю поєднувати простоту у формулюванні зрозумілих для всіх цілей із безмежною винахідливістю в засобах їх досягнення.

Формування світогляду Ф. Рузвельта припало на початок ХХ ст., коли Сполучені Штати під орудою його далекого родича, 26-го президента США Теодора Рузвельта (1901–1909 рр.), вперше повною мірою вийшли на глобальну міжнародну арену. Дії та погляди Теодора (до речі, лауреата Нобелівської премії миру 1906 р. «за посередництво в укладенні російсько-японського Портсмутського мирного договору») справили вирішальний вплив на становлення майбутнього президента й залишалися важливими для нього впродовж усього життя. Не меншого значення для сприйняття міжнародної сфери Франкліном мали праці стовпа геополітики адмірала Альфреда Мегена, який був другом родин обох Рузвельтів й чиї трактати про морську силу Франклін прочитав ще підлітком. І Теодор Рузвельт, і Меген дивилися на світ крізь призму національних інтересів Сполучених Штатів (як вони їх розуміли, пропагуючи експансію та інтервенціонізм) і балансу сил, підтримка якого здавалася їм ключем до збереження безпечного для США міжнародного порядку. Зовсім не випадково важливим етапом кар'єри обох Рузвельтів на державній службі була посада заступника військово-морського міністра США (як і губернатора шт. Нью-Йорк). Франклін обіймав посаду у військово-морському відомстві під час Першої світової війни.

Є серйозні підстави вважати, що Сполучені Штати вступили у Першу світову війну 1917 р. з міркувань необхідності зупинити Німеччину, щоб не допустити її гегемонії на європейському континенті, а отже визначати світовий порядок, що суперечило засадам зовнішньої політики, закладеним Т. Рузвельтом. Втім, для президента Вудро Вільсона ці мотиви здавалися недостатніми для виправдання людських жертв, яких потребувала війна. Він виклав проєкт побудови спільно організованого післявоєнного світу, заснованого на демократії, самовизначенні націй, спільному покаранні за агресію та колективній безпеці. Такий світовий порядок відкидав сфери впливу та балансування сил, альянси як засіб створення переваги над потенційним ворогом, панування егоїстичних національних інтересів на шкоду «загальному благу». Як і багато американських політиків початку ХХ ст., В. Вільсон вважав себе ідеалістом. Його ідея міжнародної Ліги миру починалася як європейська концепція, але цей гарвардський професор адаптував європейські ліберальні ідеї та синтезував їх у те, що він вважав моральним американським підходом, який має стати рушійною силою зовнішньої політики США. Вільсон відкидав концепцію балансу сил як аморальну, стверджуючи, що вона дозволяє великим

державам «нарізати слабкі держави як сир до свого столу». На його переконання, Ліга націй, заснована на пакті про колективну безпеку, спільну відсіч агресорові, буде більш миролюбною та справедливою, ніж цинічні союзи, необхідні для балансування ворожих сил. Він розглядав місію Америки у Першій світовій війні не як засіб збагачення країни, а як шлях просування всіх народів під американським проводом до нової міжнародної спільноти, об'єднаної прагненням до справедливої мети. На його думку, це був єдиний вид світу, який виявився б прийнятним для американців зараз, а в перспективі – для усіх народів. Ліберальний проєкт Вільсона ставив за мету інституціоналізацію міжнародного права та еволюцію держав у напрямку конституційної демократії. Він прагнув безпечного для демократій світу. Вільсон зазнав поразки у переведенні зовнішньої політики США на інтернаціоналістські рейки, але досяг успіху як «господар думок» демократичної частини американського політикуму.

Вільсонівське ліберальне бачення світу назавжди захопило уяву Франкліна Рузвельта, тоді як Теодор Рузвельт навчив його геополітиці. В. Вільсон дав йому урок міжнародного ідеалізму, в якому принцип сили відігравав підпорядковану роль. Т. Рузвельт у певні моменти «розглядав війну як благо, засіб виховання суворих мужніх чеснот та зміцнення честі та душі нації. Для молодого Рузвельта жажлива різанина на Західному фронті засвідчила необхідність втілення вільсонівської мрії» [1, р. 7]. «Я бачив війну», – казав Ф. Рузвельт пізніше. «... Я бачив кров, що текла з поранених. Я бачив чоловіків, які кашляли, випльовуючи свої загазовані легені. Я бачив мертві тіла у багнюці. Я бачив зруйновані міста. Я бачив двісті кульгаючих, виснажених чоловіків, які виходили з бою – тих, хто вижив з тисячного підрозділу, що пішов в атаку сорок вісім годин тому. Я бачив дітей, що голодували. Я бачив муки матерів і дружин. Я ненавиджу війну» [5, р. 289]. В. Вільсон давав надію на можливість створення світового порядку, за якого нації об'єднуються, щоб подолати жахи війни. Вільсонівські ідеї розширили горизонти Ф. Рузвельта: тепер він бачив не лише війну, а й мир; не лише Сполучені Штати, а й світ; не лише баланс сил, а й спільноту здатних до співробітництва односторонців. Отже, двоє антагоністів, Т. Рузвельт і В. Вільсон, разом надали Ф. Рузвельту зовнішньополітичні принципи та моделі дій, якими він керувався у своїй політиці залежно від ситуації та прагнув втілити у післявоєнному світовому порядку [1, р. 7-8].

Версальсько-Вашингтонський порядок, встановлений після Першої світової війни, відразу значною мірою втратив характер світового через ізоляціоністську політику США, швидко деградував, а згодом був остаточно зруйнований у 1930-ті рр. активними діями ревізіоністських держав – Японії, Німеччини, Італії та СРСР – за поступливості провідних держав-переможниць.

Президент Ф. Рузвельт з моменту приходу до Білого дому був дуже обережним у зовнішній політиці з огляду на сильні ізоляціоністські настрої

американців в умовах Великої депресії. Він завжди враховував: зовнішня політика в демократичній державі, особливо та, що вимагає болісних жертв, не може вижити без національного консенсусу [4, р. 46]. Спочатку він продовжував традиції американської зацікавленості справами Західної півкулі, Державний департамент зосереджувався на торгівлі та політиці добросусідства щодо Латинської Америки (у дусі доктрини Монро). Рузвельт бачив необхідність для США глобальної зовнішньої політики, але вважав неможливим йти проти мейнстріму, навіть у другорядних для загалу питаннях або у риторичі. Прихильні до Рузвельта американські науковці створили міф про короткозорість президента у 1930-х рр. Наприклад, Дж. Най писав у своїй останній книзі: «Гітлер і Рузвельт були обрані в 1932 році, але лише поступово Рузвельт усвідомив загрозу, яку становив Гітлер... Політика Рузвельта полягала в тому, щоб відтягнути початок війни в Європі та уникнути втручання Америки, якщо війна все ж таки відбудеться. Мюнхенська угода 1938 року та насильство проти євреїв під час Кришталевої ночі змінили особисті погляди Рузвельта. Хоча він публічно підтримував мюнхенську угоду, яка призвела до розділу Чехословаччини [6], але дійшов висновку, що неможливо співпрацювати з Гітлером у будь-який змістовний спосіб» [4, р. 49]. Насправді Рузвельт від початку усе бачив, відчував і розумів, що війни з Німеччиною Сполученим Штатам у кінцевому рахунку буде неможливо уникнути. Залишалося переконати у своїй правоті громадську думку, але виконати це завдання йому було не під силу аж до проголошення Німеччиною війни проти США після нападу Японії на Перл-Гарбор. Справа в тому, що мейнстрім в США ненавидів Гітлера, але більш за все американці не бажали участі Сполучених Штатах у новій війні. «Зовнішня політика Рузвельта мала найбільше [в історії США XX ст.] етичне значення. Його вибір розглядати Гітлера як загрозу та готувати Америку до вступу у Другу світову війну, а не погоджуватися з ізоляціоністською тенденцією громадської думки, був найважливішим моральним рішенням з величезними наслідками як для безпеки країни, так і для створення світового порядку», – вважає Дж. Най [4, р. 50-51].

Можна погодитися з А. Шлезінгером-молодшим, що Ф. Рузвельт «приніс до Білого дому погляд на міжнародні відносини, заснований на чотирьох основних принципах. Першим була віра Т. Рузвельта у необхідність підтримання балансу світових сил. Другим – мрія В. Вільсона про узгоджені міжнародні дії для підтримки миру. Третім – переконання, що мир і політична співпраця ґрунтуються на економічній гармонії між народами і вимагають максимально вільної світової торгівлі. Четвертим принципом була нагальна необхідність у демократичній країні базувати зовнішню політику на внутрішньому консенсусі. Перші три принципи неминуче коригувалися та компрометувалися четвертим» [1, р. 9]. Конгрес США у 1930-х рр. відображав своїми рішеннями повоєнний ізоляціоністський цинізм виборців щодо світових справ, який, «став ще більш переконливим та дратівливим, коли міжнародний порядок почав руйнуватися

[5, р. 12, 289]. Рузвельт був змушений схвалити законодавство про нейтралітет, яке, забороняючи президенту розрізняти агресора та жертву, позбавляло його здатності протистояти агресії. Рузвельт виграв вибори у листопаді 1940 р. під гаслом «неучасті США у війні».

Напередодні виборів, 2 вересня 1940 р., була оприлюднена англо-американська угода про надання США Великій Британії 50 есмінців. Як свідчив В. Черчилль, президент США неодноразово підкреслював, що «перемовини про військово-повітряні бази жодним чином не пов'язані з питанням про есмінці... Він був змушений зображати цю угоду своїм співвітчизникам як надзвичайно вигідну справу, яка надає Сполученим Штатам в ці важкі часи високий ступінь безпеки» [7, с. 510-511]. Водночас вирішувалося питання про надання в довгострокову оренду територій для створення військово-морських та військово-повітряних баз США у пунктах: Ньюфаундленд, Бермудські та Багамські острови, Ямайка та ін. Англійці запевнили американців, що вони за жодних обставин ніколи не здадуть і не потоплять свій флот.

8 грудня 1940 р. (за рік до вступу США у війну) Черчилль направив Рузвельту послання із переліком нагальних воєнних потреб Великої Британії, а 17 грудня Президент США публічно запропонував надавати підтримку англійцям за принципом ленд-лізу (бери у борг або в оренду). Президент аргументував раціональність такого підходу дотепною аналогією: «... коли у сусіда горить будинок, а у вас є шланг, не варто починати торг про його ціну, а слід надати його сусіду, щоб пожежа не перекинулася на ваш будинок». 11 березня 1941 р. відповідний білль «Про сприяння обороні США» був підписаний президентом. За два тижні Конгрес затвердив перші асигнування на його втілення. Так матеріалізувалася обіцянка Ф. Рузвельта, що США стануть «арсеналом демократії» [8].

Ф. Рузвельт не втрачав віру в силу американської демократії, вільного суспільства, яка підживлювала йогоінтернаціоналізм. Вона знайшла вираз у знаменитому зверненні до Конгресу, коли він висловив сподівання на побудову світу, заснованого«на чотирьох основних людських свободах», який передбачав би «верховенство прав людини повсюди» і тому був «повною протилежністю так званому новому порядку тиранії, який диктатори прагнуть створити за допомогою бомбардувань» [9, р. 672]. «Чотири свободи» набули ознак програмного документу, коли Рузвельт і Черчилль зустрілися на борту корабля біля Ньюфаундленду, схвалили та оприлюднили так звану Атлантичну хартію (справжня назва – Спільна заява) від 14 серпня 1941 р. з восьми пунктів, у яких формулювалися спільні цілі у війні та окреслювались загальні риси світового післявоєнного порядку. У Хартії були закріплені наступні принципи: відмова від територіальних завоювань; відмова від територіальних змін, без згоди народів; визнання права народів вільно обирати форму влади, а також тих суверенних прав народів, яких останні були позбавлені шляхом застосування сили; забезпечення права доступу всім державам світу, малим і великим,

переможцям і переможеним, до сировини і світової торгівлі, організація у світовому вимірі економічного співробітництва; створення, після повалення нацистської тиранії, системи миру і безпеки для усіх держав, звільнення людей від страху та злиднів; гарантія свободи мореплавства для всіх; необхідність для всіх націй відмовитися від застосування сили як методу вирішення суперечок; роззброєння держав-агресорів, а в перспективі – поступове зменшення тягаря озброєнь і створення всеосяжної, постійно діючої системи колективної безпеки (природно, що цей документ став інтегральною частиною Статуту ООН) [10].

Неважко побачити в цьому документі втілення ідей Вільсона про самовизначення народів, відмову від територіальної експансії та створення універсальної системи міжнародної безпеки. Рузвельт додав до вільсоніанства надважливий економічний вимір – «доступ на рівних умовах до торгівлі та сировинних ресурсів світу» та «найповнішу співпрацю між усіма націями в економічній сфері з метою забезпечити всім покращення стандартів праці, економічного прогресу та соціального забезпечення» [1, р. 14].

Після вступу Сполучених Штатів у війну необхідність післявоєнного планування кристалізувала бачення світу Ф. Рузвельтом. На його думку, США постануть наймогутнішою країною на планеті. Він сподівався, що Америка використає цю силу для просування Нового курсу для світу – розвитку демократичних суспільств, заснованих на правах людини, економічному зростанні, соціальних реформах, раціональному використанні природних ресурсів та вільній міжнародній торгівлі. Така торгівельна система, до речі, забезпечить ринки збуту та сировину для американської економіки. Процвітання США, вважав Ф. Рузвельт, вимагає у світі, що стає дедалі більш взаємозалежним, підвищення рівня життя в усіх країнах. «Бідність будь-де становить загрозу для процвітання всюди», – заявив він у 1944 р., схваливши Декларацію Міжнародної організації праці [1, р. 15].

Готуючи американський народ до нової, значно зростаючої ролі країни в післявоєнному світі, Ф. Рузвельт діяв досить послідовно та системно. До кінця 1944 р. серія міжнародних конференцій, що проводилися з американської ініціативи та порядок денний яких переважно визначався Вашингтоном, почала окреслювати контури післявоєнного світу. Найважливішими з них були конференції в Бреттон-Вудсі (фінанси, торгівля, розвиток), Думбартон-Оксі (майбутня ООН), Хот-Спрінгс (продовольство та сільське господарство), Вашингтоні (міжнародна допомога та відновлення) та Чикаго (цивільна авіація).

Лідерство Ф. Рузвельта принциповим чином вплинуло на відносини між Сполученими Штатами та рештою світу. Вагомі зміни відбулися у свідомості американського народу, більшість якого переконалася, що ізоляціонізм 1930-х рр. був провальною політикою. Значною мірою це переконання випливало з уроків, отриманих Рузвельтом та його командою під час Великої депресії. Аналіз однозначно вказував на зв'язок світової економічної кризи з

супутнім їй піднесенням фашизму та нацизму в Європі й розповсюдженням профашистських осередків у США. У своїй промові щодо Економічного білля про права в січні 1944 р., Ф. Рузвельт казав: «Ми дійшли чіткого усвідомлення того факту, що справжня індивідуальна свобода не може існувати без економічної безпеки та незалежності. Нужденні люди не є вільними людьми. Голодні та безробітні – це матеріал, з якого створюються диктатури» [11]. Ф. Рузвельт твердо вірив, що безпека та добробут людей навіть на віддалених континентах безпосередньо пов'язані з безпекою та добробутом народу Сполучених Штатів.

Ф. Рузвельт доручив своїй адміністрації працювати над створенням нового післявоєнного багатостороннього порядку, який відкидав би економічний націоналізм та принцип «односторонніх дій» Сполучених Штатів. Його апологетами ще до Другої світової війни виступали члени таких праворадикальних популістських організацій, як рух «Америка понад усе». Замість високих тарифів та обмежувальної торговельної практики Ф. Рузвельт просував вільний рух капіталів та товарів. До літа 1944 р. адміністрація вирішила першу з цих двох проблем – вільний рух капіталів – завдяки Бреттон-Вудським угодам, які призвели до створення Світового банку та Міжнародного валютного фонду. Три роки по тому успішні переговори щодо Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) призвели до розвитку міжнародної торгівлі. Разом ці заходи являли собою глибоку зміну в структурі світової економіки, яка формувала основу глобалізації[11].

1 березня 1945 р. Ф. Рузвельт виступив в Конгресі США з промовою щодо результатів Ялтинської конференції. Ця промова, яку він через поганий стан здоров'я вперше й востаннє в житті виголосив сидячи, стала його політичним заповітом. Насамперед, президент підкреслив, що звертається не тільки до конгресменів, але й до всієї країни: «Попереду нас чекають багато місяців наполегливої праці, і я хотів би вірити, що коли буде закладено останній камінь у фундамент міжнародного миру, це стане досягненням, якого ми всі в Америці прагнули й якому віддано присвятили спільну працю» [12].

У конференції, за словами Ф. Рузвельта, було дві головні мети. Перша полягала в тому, щоб «завдати поразки Німеччині якомога швидше та з найменшими можливими втратами союзницьких сил. З кожною годиною у нас більше підстав гордитися героїчним наступом наших військ у Німеччині – назустріч доблесній Червоній армії [12]. Цікаво, що за усієї патетики на адресу радянських військ, президент відокремлював їх від «союзників», тобто англо-американських збройних сил.

Другою метою конференції було «продовжити будівництво основи міжнародної угоди, яка б принесла порядок і безпеку після хаосу війни, яка б дала певну гарантію тривалого миру між народами світу... Я жодної миті не вагався у своїй вірі в те, що можна досягти угоди про забезпечення миру та безпеки в усьому світі» [12]. Звичайно, президент видавав бажане за дійсне,

стверджуючи: «Ніколи раніше головні союзники не були так тісно об'єднані – не лише у своїх військових цілях, а й у своїх мирних цілях. І вони сповнені рішучості й надалі бути об'єднаними один з одним – і з усіма миролюбними націями – щоб ідеал міцного миру став реальністю» [12]. Військова взаємодія з наближенням перемоги дійсно поліпшувалася. Протилежна картина спостерігалася у вирішенні політичних питань. Головною причиною було те, що Й. Сталін непохитно дотримувався тих самих позицій, з якими він вступив у війну у вересні 1939 р. Західні союзники помилково вважали, що сталінський режим, переживши труднощі та страхіття війни, буде еволюціонувати в бік якоїсь гуманізації та наближення до стандартів демократії. Навпаки – кремлівський вождь почав посилювати репресії у внутрішній політиці, оскільки нова генерація радянських військових, які побачили Європу, на його погляд, потенційно загрожувала засадам режиму, а дехто з воєначальників міг і замахнутися на трон у Кремлі. Аналогічні процеси відбувалися й у зовнішній політиці, підмурком якої виступали успіхи Червоної Армії [13, с. 289].

Ф. Рузвельт «завжди відчував, що в довгостроковій перспективі перемагає здоровий глузд – тихе, нічне мислення» і безпідставно наділяв Сталіна здатністю керуватися ним у міжнародній політиці [12]. Наявність власного здорового глузду в Рузвельта підтверджувалося його стійким небажанням ділитися з радянцями інформацією про створення атомної бомби. Водночас президент залякував слухачів тим, що на звільнених від нацистів територіях, завдяки діям якихось неназваних таємних сил, «траплялися випадки політичної плутанини та заворушень – що не дивно – як-от у Греції, Польщі чи Югославії, і, можливо, їх було більше. Гірше того, у деяких із цих місць навіть почали формуватися дивні ідеї (ким, як не Сталіним? Черчиллем? – *О.П.*), наприклад, про «сфери впливу», які несумісні з основними принципами міжнародної співпраці. Якби цей розвиток подій тривав безконтрольно, він міг би з часом мати трагічні наслідки» [12]. Саме такий перебіг подій був властивий, наприклад, «врегулюванню» так званого «польського питання», яке виникло з поділом Польщі між сталінським СРСР і гітлерівською Німеччиною 1939 р., загострювалося з розстрілами поляків у Катині та інших місцях, трагедією Варшавського повстання 1944 р., сталінізацією Польщі після закінчення війни та ін. [13, с. 290].

Американський Історик Катал Нолан критикує Ф. Рузвельта за маніпулювання громадською думкою для набуття підтримки своїх воєнних та повоєнних планів у випадках, коли обставини зовсім не вимагали таких дій. Зокрема, на його думку, президент уводив в оману американську громадськість щодо характеру та намірів правлячого в Радянському Союзі режиму. Він також вважає, що Ф. Рузвельт не використовував належним чином президентську трибуну, щоб переконати налаштованих проти СРСР американців у тому, що масована військово-технічна допомога радянцям відповідає екзистенційним інтересам Сполучених Штатів [14]. Вільям Таубман стверджує, що публічний

обман Ф. Рузвельта призвів й до самообману в його оцінці мотивів Й. Сталіна [15]. Одним із наслідків цього постала непередбаченість американців до взаємодії з Радянським Союзом наприкінці війни. Як справедливо пише Сергій Плохій, «Великий альянс [Великої Британії, США та СРСР] був приречений на невдачу через внутрішній конфлікт між радянською та американською політичними традиціями й культурами і почав розпадатися під час, а не після Другої світової війни» [16, с. 7]. Між розпадом антигітлерівської коаліції і розгортанням «холодної війни» не було жодної паузи, оскільки це синоніми того самого процесу.

Західні союзники ніколи у юридично зобов'язуючому документі не визнавали необмежене право Москви диктувати свою волю народам Східної Європи або Балкан. Унаслідок цього дослідники традиційно звертаються до так званої «пропорційної угоди» між Сталіним і Черчиллем, яка буцімто мала фіксувати ступінь впливу Кремля у звільнених Червоною Армією країнах. Партнери по Великій трійці визнавали обґрунтованим потяг Радянського Союзу до формування так званої «зони безпеки» на його західних кордонах [13, с. 291]. Втім у своїй промові Ф. Рузвельт виявив, м'яко кажучи, недостатні знання недавніх європейських подій, коли заявив: «Протягом історії Польща була коридором, через який здійснювалися напади на Росію. Двічі в цьому поколінні Німеччина завдала удару по Росії через цей коридор. Для забезпечення європейської безпеки та миру у світі необхідна сильна та незалежна Польща, щоб запобігти повторенню цього» [12]. Новий польський Тимчасовий уряд національної єдності мав провести вільні вибори на основі загального виборчого права та таємного голосування. Цього у наступні 45 років у жодній країні «соціалістичного табору» так і не відбулося.

Отже, беручи до уваги дух та літеру «Декларації про звільнену Європу», яка наслідувала Атлантичну хартію, США наполягали на створенні демократичних урядів згідно з волевиявленням народів цих країн. Тобто згоди на тотальну «радянізацію» звільнених від нацистів Червоною армією держав вони ніколи не давали. З іншого боку, Захід будь-яким чином не був готовий до збройного конфлікту з Радянським Союзом заради врятування демократії у Східній Європі [13, с. 291].

У своїй промові в Конгресі 1 березня президент анонсував проведення 25 квітня 1945 р. в Сан-Франциско установчої конференції Організації Об'єднаних Націй, у якій йому не довелося узяти участь. Він висловив впевненість, що на цьому заході буде затверджено Статут нової універсальної міжнародної структури, здатний забезпечувати «збереження миру у світі, а агресія буде назавжди оголошена поза законом... Рішення конференції визначать долю Сполучених Штатів і світу на наступні покоління» [12].

Ф. Рузвельт прямо й однозначно сформулював глобальну роль США у встановленні та підтриманні нового світового порядку: «Ця велика держава більше не може уникнути відповідальності за політичну ситуацію за тисячі

миль від нас... З кожним роком світ стає все меншим. ... Сполучені Штати зараз мають величезний вплив на справи в усьому світі. Ми продовжуватимемо справляти цей вплив, лише якщо ми готові й надалі розділяти відповідальність за збереження миру. Я думаю, що це буде наша власна трагічна втрата, якщо ми ухилимося від цієї відповідальності. Тут не може бути золотої середини. Ми повинні взяти на себе всю відповідальність за світову співпрацю, або нам доведеться нести відповідальність за ще один світовий конфлікт» [12]. Але це зовсім не передбачало, за Рузвельтом, американського світового панування. Ця роль мала здійснюватися на засадах міжнародно-правової рівності держав та поваги до їхнього суверенітету: «Структура світу не може бути справою однієї людини, однієї партії чи однієї нації. Це не може бути лише американський мир, британський мир, російський, французький чи китайський мир. Це не може бути мир великих націй – чи малих націй. Це має бути мир, який ґрунтується на спільних зусиллях усього світу» [12]. Зростання ролі Америки у світі було визначено у вислові Рузвельта у листі до Сталіна в жовтні 1944 р.: «... в цій глобальній війні буквально немає жодного питання, військового чи політичного, в якому Сполучені Штати не зацікавлені». Ф. Рузвельт не лише допоміг створити Велику трійку, яка згодом перемогла держави Осі, але й забезпечив найбільше нарощування військового та промислового потенціалу, яке коли-небудь бачив світ [17, р. 295].

Встановлення стійкого миру вимагало, за Ф. Рузвельтом, спільного планування міжнародного порядку, «основа плану вже закладена та представлена людству для обговорення та прийняття рішення. ... Ніхто не може точно сказати, як довго діятиме будь-який план. Мир може тривати лише доти, доки людство справді наполягає на ньому та готове працювати заради нього – і жертвувати заради нього. Двадцять п'ять років тому американські воїни сподівалися на державних діячів світу, щоб вони завершили справу миру, за яку вони боролися та страждали. Ми підвели їх тоді. (Натяк на блокування Сенатом вступу США до Ліги націй за президента Вільсона. – *О.П.*) Ми не можемо підвести їх знову і очікувати, що світ виживе ... Жоден план не є ідеальним. Що б не було прийнято в Сан-Франциско, безсумнівно, його доведеться змінювати знову і знову протягом багатьох років, як це було з нашою власною Конституцією» [17, р. 295].

І, ще дещо про принципи: має бути покладено «кінець системі односторонніх дій, ексклюзивних союзів, сфер впливу, балансу сил та всіх інших засобів, які випробовувалися століттями – і завжди зазнавали невдачі. Ми пропонуємо замінити все це універсальною організацією, до якої всі миролюбні нації нарешті матимуть шанс приєднатися» [17, р. 295]. Йшлося про початок створення «постійної структури миру під Божим керівництвом, того кращого світу, у якому наші діти та онуки – ваші та мої, діти та онуки всього світу – повинні жити і зможуть жити» [17, р. 295].

Ф. Рузвельт розумів, що його прагненню створити «сім'ю народів» існують значні перешкоди. Президент знав, що Організація Об'єднаних Націй не буде позбавлена суттєвих недоліків, особливо враховуючи дисбаланс між повноваженнями, наданими чотирьом (пізніше п'яти) «поліцейським» – постійним членам Ради безпеки, та рештою держав, які увійдуть до складу ООН. Він ніколи не вважав, що зможе створити ідеальний світовий уряд. Його метою було зробити виключну владу, якою користувалася Велика трійка під час війни, більш інклюзивною після її закінчення – перший крок до того, що він називав «демократичною організацією світу». «Саме цю мету він вважав ключем до запобігання черговій, ще більш катастрофічній війні. Якщо досягнення цієї мети вимагало від нього тимчасового компромісу щодо деяких своїх принципів, нехай так і буде; у майбутньому, сподівався Рузвельт, у нього чи його наступників буде достатньо часу, щоб виправити будь-які недоліки», – писав Девід Вулнер [17, р. 298]. Але не так сталося, як гадалося.

Трумен: спадкоємець будує інституції

Вдень 12 квітня 1945 р. віцепрезидент Гаррі Трумен головував у Сенаті. Коли сесія закінчилася, десь о 5 годині, він попрямував до кабінету спікера Палати представників Семуела Рейберна, щоб приєднатися до своїх друзів, випити з ними бурбону з водою з-під крана та викурити сигару. Щойно йому налили, віцепрезиденту сказали зателефонувати до Білого дому. Прес-секретар президента Стівен Ерлі попросив, щоб він негайно приїхав. За 10 хвилин Трумен дістався Білого дому. Увійшовши до резиденції, він піднявся ліфтом на другий поверх, пройшов коридором і зайшов до кабінету. Місіс Рузвельт підвелася з крісла, попрямувала до нього, поклала руку йому на плече і тихо сказала: «Гаррі, президент помер». Ф. Рузвельт відійшов того дня у Ворм-Спрінгс, штат Джорджія. Після хвилини шоку Трумен оговтався і запитав Елеонору Рузвельт: «Чи є щось, що я можу для вас зробити?» Вона відповіла: «Чи є щось, що ми можемо для вас зробити? Бо зараз ви в біді» [17, р. 284].

За вісімдесят два дні свого перебування на посаді віцепрезидента Г. Трумен майже не контактував з Ф. Рузвельтом, хіба що на засіданнях кабінету міністрів. Жодного разу його не запрошували до Ситуаційної кімнати з мапами в Білому домі, де розглядалися питання воєнної стратегії. Ф. Рузвельт не тримав віцепрезидента в курсі дипломатичних подій, його вважали надто незначною фігурою, щоб довіряти державні таємниці. (Рузвельт ніколи всерйоз не розглядав можливість своєї смерті.) Коли президент відбував на Ялтинську конференцію, він повідомив віцепрезидента, що той може надсилати йому лише «абсолютно термінові» депеші через Ситуаційну кімнату, а якщо повідомлення Трумена будуть занадто довгими, офіцер зв'язку має право відмовитися їх передавати по радіо. Як пізніше казав Трумен доньці: «Він ніколи не говорив зі мною конфіденційно про війну, про закордонні справи чи про те, що він мав на увазі щодо миру після війни». Неймовірно, але віцепрезидент жодного разу

особисто не зустрічався з державним секретарем Едвардом Стеттініусом-молодшим [18, р. 6].

Наприкінці першого засідання кабінету міністрів, яке проводив президент Трумен, до нього підсів військовий міністр Генрі Стімсон. Коли вони залишилися на самоті, Стімсон повідомив, що уряд таємно працював над вибухівкою «виняткової сили», про яку ніхто в Конгресі не знав. Це було все, що призначений Рузвельтом міністр вважав можливим сказати новому президенту Сполучених Штатів. Тоді Трумен навіть не зрозумів, що йшлося про атомну бомбу. Наступного дня президент дізнався трохи більше, але минуло майже два тижні, перш ніж Стімсон детально пояснив стан справи. Схоже, Трумен лишався в невіданні щодо змісту Мангеттенського проєкту більше місяця після того, як він змінив Рузвельта в Білому домі [18, р. 7].

Трумен не вважав себе тимчасовим виконавцем, який просто «відбував термін Рузвельта». Згодом він пояснив: «Я завжди знав, що з квітня 1945 року до січня 1949 року я насправді буду займатися четвертим терміном Рузвельта. Він був чудовим президентом, але в мене були власні ідеї, і щоб їх реалізувати, мені потрібно було балотуватися 1948 року та бути переобраним, і саме це сталося». Семуел Розенман, який став одним із найдовірєніших радників Трумена, згадував помітну зміну. Під час свого першого терміну Трумен був відданий ідеї, що він став президентом лише тому, що Рузвельт обрав його, і він зобов'язаний визнати, що саме політику Рузвельта народ схвалив у 1944 р. Розенман додав: «Він дуже добре усвідомлював ці факти; і щоразу, коли робив якийсь крок, він казав собі: «Цікаво, що б зробив Рузвельт? Чи вважав би він це правильним?» Знаєте, у нього на стіні в Овальному кабінеті висів портрет Рузвельта, який він міг побачити, просто повернувшись, і він часто казав мені: «Я намагаюся робити те, що йому хотілося б». І він дивився на мене так, буцім я знаю, чого б хотів Рузвельт. Це тривало до його переобрання в 1948 році. Після цього я більше ніколи не чув, щоб він це казав» [18, р. 34].

Г. Трумен заступив на посаду, коли до закінчення Другої світової війни залишалося майже півроку. «Якщо ми побачимо, що війну виграє Німеччина, нам необхідно допомагати Росії, якщо буде перемагати Росія, намекобхідно допомагати Німеччині, і нехай вони якнайбільше вбивають один одного, хоча мені не хочеться ні за яких умов бачити Гітлера переможцем. Жоден з них не тримає обіцяного слова», – Г. Трумен [19]. Ця улюблена російськими авторами цитата (яка подається у рубриці «все, що вам варто знати про Трумена»), свідчить про його ставлення до двох хижаків європейського театру військових дій влітку 1941 р. Але дії сенатора на підтримку політики Ф. Рузвельта з допомоги Великій Британії та СРСР під час війни – у 1942–1944 рр. – свідчили про радикальну зміну його позиції «у правильному напрямку».

На думку історика Роберта Даллека, Рузвельт в останні дні свого життя, коли говорив про те, що стане «жорсткішим» [з Росією], ніж досі здавалося вигідним для воєнних зусиль», не раптово відходив від своєї примирливої політики, а,

радше, наголошував на тому, що було завжди присутнє. Більше того, якби він довше прожив, Рузвельт, ймовірно, діяв би швидше, ніж Трумен, у протистоянні з росіянами. Через високий престиж і репутацію прихильника радянсько-американської дружби йому було б, легше, ніж Трумену, заручитися громадською підтримкою жорсткої лінії [20, р. 534]. Чарльз Болен також вважав, що Рузвельт почав би скоріше діяти проти росіян, ніж Трумен [21, р. 211].

Прихильники точки зору, згідно з якою «холодної війни» можна було уникнути, аргументують свій підхід тим, що ніде не зафіксований, але втілений на практиці у Європі принцип «хто окупує, той і визначає характер політичного режиму у країні» не повсюдно працював. І наводять приклади окупованих свого часу Червоною армією Австрії та Фінляндії, де встановилися демократичні режими. Отже, за їхньою логікою, це підтверджує: радянський диктатор був договороздатний, з ним за бажання можна було досягти компромісу, а не конфронтації. Для цього треба лише належним чином враховувати «законні безпекові інтереси СРСР», тобто геополітичні забаганки Кремля. А засліплений ядерною монополією Г. Трумен не бажав продовжувати рузвельтівський курс «конструктивних компромісів». Тому буцім він і розпочав «холодну війну» [13, с. 294]. «Холодну війну» розпочав Сталін 19 березня 1945 р., тобто за три тижні до смерті Ф. Рузвельта, коли денонсував Договір про дружбу і нейтралітет з Туреччиною від 17 грудня 1925 р., чим заявив претензії на контроль над Чорноморсько-Середземноморськими протоками (всупереч рішенням Ялтинської конференції) [13, с. 295-297].

Коли йдеться про Ялтинсько-Потсдамську систему міжнародних відносин, не береться до уваги належним чином, що вона розпочалася водночас з ядерною епохою – першим та досі останнім застосуванням ядерної зброї. Наказ про ядерне бомбардування Хіросіми та Нагасакі віддав Трумен, і в нього не було сумнівів, що так само зробив би і Рузвельт. Мабуть, саме це мав на увазі Стімсон, коли писав: «Жодного разу з 1941 по 1945 рік, я ніколи не чув від Президента чи будь-якого іншого відповідального члена уряду пропозиції не використовувати атомну зброю у війні [22, р. 613]. Трумен ніколи не вважав помилковим своє рішення про застосування проти Японії двох ядерних бомб. Аргументація не відрізнялась витонченістю: «Таким способом я закінчив війну» [23, р. 244]. Втім, детальний аналіз його дій як президента та верховного головнокомандувача ЗС США надає підстави стверджувати, що після перемоги у Другій світовій війні він керувався правилом «ніколи не доводити справи до використання третьої бомби» [13, с. 333].

«Спільне бачення проблем національної безпеки Труменом та Рузвельтом знайшло втілення 24 жовтня 1945 року, коли офіційно почала існувати Організація Об'єднаних Націй. ООН кодифікувала ключову ідею ліберального інтернаціоналізму, а саме мультилатералізм, який Рузвельт так наполегливо просував», – писав Юліан Зелізер [24, р. 62].

Радянський Союз ускладнював Г. Трумену пошук компромісів, які були невід'ємною частиною порядку денного США на самітах у Ялті та Потсдамі, коли метою було збереження союзницького співробітництва з Москвою. Радянці погрожували розширити свій вплив у Туреччині, і деякі впливові політики передбачали, що вони мають намір просунутися на Близький Схід. Г. Трумен був змушений обрати більш жорсткий підхід у політиці щодо Москви. У вересні 1946 р. радники президента Кларк Кліффорд та Джордж Елсі повідомили Г. Трумену, що Радянський Союз розпочав масштабні витрати на збройні сили та прагне невідпущної експансії в Європі, на Близькому Сході та у східному Середземномор'ї. Г. Трумен був настільки вражений цією алармістською доповіддю, що наказав тримати її висновки в суворій таємниці [24, р. 64].

У промові в Конгресі 12 березня 1947 р. про допомогу Греції та Туреччині, відомій як «доктрина Трумена», президент заявив про глобальну відповідальність США за долю демократії. Сполучені Штати, за його словами «не досягнуть своїх цілей, якщо ми не будемо готові допомогти вільним народам зберегти свої вільні інститути і національну цілісність від агресивних рухів, які намагаються нав'язати їм тоталітарні режими» [25]. Такі режими, «нав'язані вільним народам шляхом прямої чи непрямої агресії, підривають основи міжнародного миру, а, отже, і безпеку Сполучених Штатів» [25]. Отже, за словами президента, «народи низки країн світу нещодавно опинилися під владою тоталітарних режимів, нав'язаних їм проти їхньої волі». Уряд Сполучених Штатів неодноразово висловлював протести проти примусу і залякування в порушення Ялтинських рішень в Польщі, Румунії та Болгарії та низці інших країн. У цей момент світової історії майже кожна нація змушена обирати між альтернативними способами життя. «Один спосіб життя ґрунтується на волі більшості і відрізняється вільними інститутами, представницьким правлінням, вільними виборами, гарантіями особистої свободи, свободи слова і віросповідання, свободи від політичного гноблення. Другий спосіб життя ґрунтується на волі меншості, яку насильно нав'язують більшості. Він спирається на терор і репресії, контрольовану пресу і радіо, фіксовані вибори і придушення особистих свобод» [25]. Як декларував президент, «... Політика Сполучених Штатів повинна полягати в підтримці вільних народів, які чинять опір спробам поневолення з боку озброєних меншин або тиску ззовні» [25].

Драматизуючи ситуацію, Г. Трумен заявив, що «крах вільних інститутів і втрата незалежності були б катастрофічними не лише для них, але й для всього світу. Зневіра і, можливо, поразка швидко стануть долею сусідніх народів, які прагнуть зберегти свою свободу і незалежність. Якщо ми не допоможемо Греції й Туреччині в цю доленосну годину, наслідки будуть далекосяжними як на Заході, так і на Сході. Ми мусимо вжити негайних і рішучих заходів» [25]. Підсумовуючи свій виступ, Г. Трумен проголосив місію Сполучених Штатів:

«вільні народи світу очікують від нас підтримки у збереженні своїх свобод. Якщо ми похитнемося в нашому лідерстві, ми можемо поставити під загрозу мир у всьому світі. І ми, безумовно, поставимо під загрозу добробут нашої нації. Стрімкий розвиток подій поклав на нас велику відповідальність» [25].

Політична майстерність Трумена дозволила забезпечити його Акту двопартійну підтримку в Конгресі, який асигнував на негайну допомогу Греції та Туреччині велику на той час суму –400 млн доларів. Універсалізм, властивий доктрині Трумена, викликав явний та прихований протест, зокрема в Державному департаменті. Критики вважали, що Сполучені Штати поставили перед собою завдання, виконати яке їм не під силу [26, р. 119-120]. Згодом доктрину Трумена звинувачували, без достатніх на те підстав, як першопричину багатьох зовнішньополітичних поразок США.

26 липня 1947 р. президент Г. Трумен підписав Закон «Про національну безпеку», який кодифікував створення Ради національної безпеки (РНБ), Центрального розвідувального управління (ЦРУ), об'єднання військового та військово-морського міністерств, а також окремого міністерства військово-повітряних сил. Закон також інституціоналізував Об'єднаний комітет начальників штабів воєнного часу, а також створив Раду з питань ресурсів національної безпеки [27]. Незважаючи на величезні витрати часу та сил на розробку законодавства, одразу після його прийняття стало зрозуміло, що Закон «Про національну безпеку» має серйозні недоліки. Документ, підготований співробітниками відділу політичного планування Державного департаменту для Ради національної безпеки 30 квітня 1948 р., вказував на невпевненість, яку відчували посадовці зовнішньополітичного відомства, намагаючись зрозуміти, як використовувати ЦРУ та інші урядові організації, проводити «політичні операції» та інше [28]. Пізніше, у червні 1948 р., був прийнятий документ РНБ NSC 10/2, який став офіційним указом Трумена про використання ЦРУ та Управління координації політики для проведення таємних операцій [29]. Водночас окремі роди збройних сил, хоча й знаходилися під керівництвом щойно створеного Національного військового управління (попередник Міністерства оборони. – *О.П.*), на ділі не були об'єднані. Цивільний міністр оборони залежав від військових міністрів окремих родів ЗС, маючи набагато менше повноважень, ніж Державний секретар. Компетенції ЦРУ були погано визначені, що сприяло збереженню влади адміністрації у питаннях розвідки. Президент не надто довіряв новоствореній РНБ.

Не дивно, що загострилася міжвідомча напруженість між фахівцями в новому ландшафті безпеки, окресленому законом. Джеймс Форрестол, нещодавно призначений першим міністром оборони в історії США, був особливо незадоволений. У момент похмурого гумору він пророкував: «Ця посада, ймовірно, стане найбільшим цвинтарем для мертвих котів в історії». Не маючи змоги подолати інституційну слабкість, властиву його посаді, Дж. Форрестол дійшов висновку, що він «продовжуватиме зазнавати невдач,

якщо його позицію не буде зміцнено новим законодавством» [30]. У відповідь на неоднозначні статті закону було створено дві незалежні цільові групи для оцінки нещодавньої реорганізації. Їхні рекомендації надихнули Трумена підписати Поправки до Закону «Про національну безпеку» 1949 р. Міністерство оборони відтепер включало міністерства армії, військово-морських сил (йому було підпорядковано Корпус морської піхоти США) та військово-повітряних сил. Посилюючи роль міністра оборони та централізуючи владу в новій структурі, ці зміни повністю змінили характер міністерства оборони та допомогли вдосконалити процес формування зовнішньої політики [31].

Того ж 1949 року Трумен підписав Закон «Про Центральне розвідувальне управління», законодавчий акт, який дозволяв ЦРУ таємно фінансувати розвідувальні операції та розробляти кадрові процедури поза стандартною практикою уряду США. Поряд з такими документами, як NSC 10/2, на закон про ЦРУ вплинули результати інших внутрішніх обговорень, зокрема звіт Даллеса-Джексона-Корреа від 1 січня 1949 р. [32]. Закон про розвідку звільняв ЦРУ від обов'язку розкривати свою «організацію, функції, імена, посадових осіб, посади, зарплати або кількість працівників». Як казав Кларк Кліффорд, адміністративний помічник Г. Трумена, ЦРУ стало «урядом в уряді, який міг уникнути нагляду за своєю діяльністю, надягнувши на себе маску таємниці» [33, р. 170]. Але воно завжди було зрештою відповідальним перед президентом, чого й прагнув сам Кліффорд.

У РНБ, ЦРУ та міністерстві оборони, які виникли та зміцніли внаслідок поправок 1949 р., інколи було важко розпізнати державні органи, передбачені законом 1947 р. Після початку війни в Кореї РНБ стала невід'ємною частиною Виконавчого офісу президента, хоча кожен з наступників використовував її по-різному. Але до Трампа президенти добре розуміли її цінність для зосередження повноважень для прийняття рішень у Білому домі та обходу багатьох неминучих політичних і бюрократичних перешкод у політичному процесі [34]. Неможливо переоцінити вагу РНБ та інших безпекових структур США у «забезпеченні м'язами» американського ліберального світового порядку.

«Закон про економічне співробітництво», прийнятий Конгресом 3 квітня 1948 р., мав на меті «сприяти миру в усьому світі та загальному добробуту, національним інтересам та зовнішній політиці Сполучених Штатів шляхом економічних, фінансових та інших заходів, необхідних для підтримки умов за кордоном, за яких можуть вижити вільні інституції, і які відповідають потребам підтримки сили та стабільності Сполучених Штатів» [35]. Втілені у законі ідеї та цілі, що їх переслідували автори, були проголошені у виступі державного секретаря Джорджа Маршалла у Гарвардському університеті 5 червня 1947 р., тому він отримав широко розповсюджену назву «План Маршалла». У своїй промові Маршалл зазначив, що Європі знадобиться допомога в довгостроковій перспективі, і виклав ідеї щодо того, як США можуть її реалізувати: це буде

європейський план, що фінансується Сполученими Штатами. Усі бажаючі країни Європи зможуть взяти участь. Допомога надаватиметься протягом певного обмеженого часу. Після задоволення негайних фізичних потреб людей (їжа, вода, електрика, тепlopостачання) основна увага має бути зосереджена на відновленні інфраструктури. Усі учасники програми повинні торгувати один з одним на рівних. Описуючи спустошення європейських економік та суспільств, Маршалл пообіцяв, що Сполучені Штати зроблять «все можливе», щоб допомогти відбудувати континент та відновити його «нормальне економічне здоров'я», без якого не може бути «політичної стабільності та гарантованого миру» в усьому світі [36].

Влітку 1947 р. шістнадцять європейських країн у взаємодії розробили деталі плану та передали його до Державного департаменту США. Маршалл та його співробітники отримали нелегке завдання – забезпечити прийняття відповідного закону, щоб втілити цей план у реальність. Після довгої та коштовної війни Конгрес не хотів витратити грошей на Європу, американці прагнули повернутися до нормального життя, а не зосереджуватися на європейських проблемах. У 1948 р. Маршалл та його команда почали обговорювати з Конгресом план під назвою «Програма відновлення Європи». Спочатку його називали «планом Трумена», але президент запропонував назвати його «планом Маршалла», оскільки за роки своєї роботи на посаді начальника штабу армії державний секретар здобув репутацію людини бездоганної чесності та абсолютної позапартійності. Це мало полегшити проходження Закону в Конгресі США [37].

Ретельному аналізу план Маршалла піддав Генрі Кіссінджер [38]. Відмітимо його найсуттєвіший момент. «Щоб забезпечити своє політичне майбутнє, європейським демократіям потрібно було, перш за все, відновити надію на економічні перспективи своїх країн. «Ліками, – пропонував Маршалл, – буде партнерство між Сполученими Штатами та їхніми європейськими союзниками для відновлення усієї структури їхніх економік. Щоб вирішити найнагальнішу кризу, Америка надсилатиме своїм друзям їжу та паливо. Пізніше вона субсидуватиме модернізацію та розширення промислових центрів і транспортних систем [38]. Це «фактично був чіткий заклик до постійної ролі Америки у побудові міжнародного порядку. Історично американці розглядали зовнішню політику як низку окремих викликів, які потрібно вирішувати в кожному випадку, а не як постійний пошук». Оголошуючи війну «відчаю та хаосу», Маршалл запропонував Сполученим Штатам взяти на себе довгострокову відповідальність як за відновлення Західної Європи, так і за відтворення світового порядку [38].

Важко не погодитися з Г. Кіссінджером, коли він характеризує план Маршалла як «революцію в американській зовнішній політиці під виглядом практичної економічної програми, яка поклала край американській ностальгії по ізоляціонізму» [38]. Необхідно лише додати, що революцій у американській

зовнішній політиці, які сформували базис американського ліберального світового порядку, за часів президентства Г. Трумена відбулася ціла низка. Крім плану Маршалла, серед них, безумовно, необхідно назвати заснування ООН, встановлення цивільного контролю над ядерною зброєю, реалізацію доктрини Трумена, розбудову системи національної безпеки США, реакцію Вашингтону на блокаду західного Берліну Сталіним, створення НАТО, інтервенцію США в Корею під прапором ООН – цей перелік різнопланових подій можна продовжити.

Трамп: руйнувати не будувати

Після закінчення «холодної війни» всі президенти США – і демократи і республіканці – прагнули зменшити тягар Америки з підтримки ліберального світового порядку, але, зваживши усі вигоди та втрати для своєї країни, тією чи іншою мірою продовжували лідерство Сполучених Штатів у світових справах, започатковане Ф. Рузвельтом та Г. Труменом. Всупереч їхній спадщині Барак Обама та його віцепрезидент Джозеф Байден також надсилали сигнали щодо небажання США бути світовим лідером – і це добре відчула на собі Україна, коли 2014 р. постало питання про дієвість Будапештських (1994 р.) «запевнень» щодо гарантій безпеки та територіальної цілісності країни. Необхідно віддати належне й Дж. Бушу-молодшому: відмову від лідерської ролі Америки він продемонстрував млявою реакцією на російське вторгнення до Грузії у серпні 2008 р., коли передовірив справу врегулювання його наслідків «другу Кремля» Ніколя Саркозі. Але ще будучи кандидатом у президенти 2016 р. Дональд Трамп значно перевершив своїх попередників у Білому домі у бажанні «зеконотворити на міжнародній безпеці» [39, с. 5-9].

На початку першої каденції Трампа Гідеон Роуз писав: «президент ніколи не згадає про [світовий] порядок і, схоже, не розуміє, що це таке або чому це добре ... Він бачить світ з точки зору «гри з нульовою сумою» – міжнародну політику як гоббсівську «війну всіх проти всіх», у якій є лише угоди, а не стосунки, і в якій важливі лише відносні вигоди. Більше того, він поєднує це з гострим почуттям образи – переконанням, що всі виграють за рахунок Сполучених Штатів. «Кожна країна використовує нас», – каже він і зазначає, що має намір змінити цей проце. Жоден лідер США не говорив так протягом кількох поколінь, і більшість відповідальних посадовців у більшості країн, включаючи Сполучені Штати, спантеличені, бо розуміють, що якби Білий дім справді спробував перетворити свої найбільш екстремальні ідеї на політику, вся система, на якій базуються глобальна безпека, стабільність і процвітання, завалилася б» [40].

Під час першого президентства Трампа йому не вдалося реалізувати свій план руйнації американського ліберального світового порядку – завадили в першу чергу високі посадовці – республіканці старої «рейганівської» формації, Конгрес та низка скандалів, які стали на заваді, зокрема, зближенню з путінською Росією. Але він добре підготувався до своєї другої каденції,

репетицією якої став штурм трампістами Капітолію у січні 2021 р. Американська судова система виявилася неспроможною зупинити кандидата в президенти – праворадикального «революціонера», чим поставила під загрозу подальше існування конституційного демократичного ладу в США.

4 лютого 2025 р. президент Д. Трамп підписав виконавчий указ, здатний перекреслити десятиліття взаємодії США з світом [41]. Директива передбачала проведення протягом 180 днів комплексного огляду всіх чинних багатосторонніх організацій, членом яких є Сполучені Штати, всіх міжнародних договорів, учасником яких вони є – з метою визначитися, чи варто припинити або кардинальним чином переглянути участь в них. На думку Стюарта Патрика, «таким чином, спливає час для визначення особливого та важливого аспекту американського інтернаціоналізму після 1945 року: стратегічного рішення республіканських та демократичних адміністрацій вбудувати владу США в багатосторонні інституції, покликані підтримувати мирний, процвітаючий та справедливий світ і сприяти співпраці щодо вирішення спільних глобальних проблем» [41].

Безпосередні цілі указу були досить вузькими: Сполучені Штати йдуть з Ради ООН з прав людини, як це сталося і під час першого терміну Трампа; припиняють членство в ЮНЕСКО, що є давньою метою республіканців, зупиняють будь-яке фінансування агентства ООН з надання допомоги палестинським біженцям. Згідно з указом, державний секретар має перевірити «всі міжнародні організації», членом яких є Сполучені Штати, та «всі конвенції та договори», учасницею яких вони є, за критерієм, чи вони «суперечать інтересам Сполучених Штатів і чи можуть вони бути реформовані». Потім державний секретар рекомендуватиме президенту, «чи мають Сполучені Штати вийти» з цих інституцій. Директива може призвести до скасування Сполученими Штатами тисяч договорів та виходу з сотень багатосторонніх організацій [41].

Адміністрація Трампа вийшла з Паризької кліматичної угоди, фактично відмовилася від юридичних зобов'язань США за Конвенцією про статус біженців 1951 р. Особливо вражає вихід з Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) та з переговорів щодо антипандемічного договору, спрямованого на запобігання черговій глобальній кризі масштабу COVID-19. Інший виконавчий указ відкрив можливість санкцій проти Міжнародного кримінального суду та його ключового персоналу, республіканці намагаються провести відповідне законодавство через Конгрес [42]. Президент також прагне скасувати правила міжнародної торгівлі на користь взаємних двосторонніх тарифів, що сигналізує про кінець Світової організації торгівлі [41].

Цілком ймовірно, що адміністрація Трампа дійде висновку, що зовнішня політика під гаслом «Америка понад усе» вимагає виведення Сполучених Штатів з ООН та вигнання цієї універсальної міжнародної структури з території Сполучених Штатів. Обидва кроки є давніми цілями трампістів, які

стверджують, що ООН загрожує американському суверенітету. Таке рішення нагадувало би відмову Конгресу від вступу до Ліги Націй у 1919 р. Але, зважаючи на сучасну позицію представника США в ООН та повну безпорадність організації у досягненні її статутних цілей, навряд чи таке рішення когось надто засмутить. Білий дім може вжити аналогічних заходів по виходу з міжнародних економічних установ, зокрема зі Світової організації торгівлі та Світового банку, як це рекомендовано в програмному документі трампістів «Проект 2025» [43].

Серед юристів точаться дебати щодо того, чи президент має конституційні повноваження вийти з ООН або в односторонньому порядку скасувати тисячі міжнародних договорів (особливо за відсутності конкретного пункту про припинення дії у відповідних ратифікаційних документах). Але як показали дії адміністрації Трампа, вона не надто реагує на судові рішення. До того ж існує багато способів зруйнувати інституції, не припиняючи офіційно членство в них [41].

Амбіції Д. Трампа, за словами Патрика Стюарта, мають за мету «замінити міжнародне верховенство права законом джунглів. Замість глобального порядку, який обмежує привілеї великих держав, він уявляє собі регіоналізований світ, у якому могутні держави прагнуть встановлення власних сфер впливу та використовують свою вагу для залякування менших гравців (наприклад, Данії та Панами). У цьому суто транзакційному баченні відсутні бажання інвестувати у світовий порядок чи чинні міжнародні інституції, ... очікування, що вигоди від співпраці збалансують витрати в довгостроковій перспективі. Натомість кожна взаємодія – це можливість для одностороннього торгу, щоб покращити становище Америки відносно всіх інших» [41].

Врешті, немає нічого поганого в періодичному перегляді глобальних зобов'язань США. Але такий процес має продумано та розсудливо здійснюватися фахівцями, яких марно шукати у команді Трампа. Ці риси повністю відсутні у шквалі руйнування норм та інституцій діючою адміністрацією.

Ідеологія Трампа та його однодумців в керівництві Сполучених Штатів (а інших у його другий термін немає і бути не може) дозволяє зрозуміти, здавалося б, хаотичні й суперечливі дії адміністрації. Те, що виглядає як алогічна сукупність зовнішньополітичних дій, постає як цілісна система пріоритетів – перелік бажаних союзників і ненависних ворогів – якщо розглядати її крізь призму світогляду ключових осіб в керівництві держави. Зрозуміло, зі застереженням, що окремі члени адміністрації можуть різною мірою ототожнювати себе з тими чи іншими елементами трампізму, але їх останнє слово завжди має сподобатися босу.

Ідеологію адміністрації Трампа, вважає історик Брет Деверо, «можна охарактеризувати як персоналістську, вкрай праву, авторитарну й

постліберальну» [44]. Білий дім у своїх діях прагне необмежених повноважень всупереч Конституції США та традиційному розподілу компетенцій різних гілок влади, виявляє відверту ворожість до верховенства права, тобто правовий нігілізм, заподіяв надзвичайні заходи з руйнування (не плутати з реформуванням) державних інституцій, зокрема у сфері національної безпеки і оборони. Масштаб наслідків цих дій неможливо передбачити, але для міжнародного порядку, скоріш за все, вони будуть руйнівними та незворотними. Ідеологічними установками трампізму є культ сили («сильний завжди правий»), цілковитий аморалізм та брехливість в політиці (невід'ємна риса популізму), обскурантизм (дещо прикритий флером поклоніння сучасним технологіям), демонстраційна релігійність, насамперед, християнська (за небажання бачити порушення Трампом, богом якого є Мамона, практично усіх заповідей Христових), шовінізм, заперечення прав інших країн, народів, меншин та іммігрантів, ворожість до демократії, гуманістичної традиції, міжнародного права та глобалізації, що співіснує з імперською геополітикою, тягою до територіальних прирощень США. Багатьом впливовим посадовцям властивий расизм, свої переконання вони намагаються зараз приховувати, але час від часу «скелети у шафі» з'являються на публіці.

Трампісти не вбачають жодної цінності у союзницькому співробітництві. Вони не розуміють вигоду від співпраці з іншими країнами для максимізації переваг у міжнародній конкуренції – економічній або політичній. Трамп завжди зосереджений на перемозі, а не на лідерстві. А перемога досягається, коли зазнає поразки інша сторона. Він схильний дивитися як на іншу сторону на союзників, які найбільше торгують зі Сполученими Штатами, на яких американці покладаються у сфері безпеки та ін. Бізнесмен у зовнішній політиці, Трамп не знаходить взаємної вигоди в союзах, тому проявляє неприховану зневагу до союзників. Він глибоко вороже налаштований до НАТО й двосторонніх безпекових альянсів, які США уклали з країнами Азії. Він виводить війська з Німеччини [45]. Не зникає з порядку денного адміністрації перспектива виходу США з НАТО. Чим гучніше лунають запевнення Вашингтону, що такого ніколи не станеться, тим більше занепокоєння в європейських столицях держав-членів Альянсу. Хоча те, чи зробить цей крок Трамп, менш важливо, ніж той факт, що ніхто з союзників вже не може покласти на Сполучені Штати, доки він президент.

Погроза Трампа захищати лише тих союзників по НАТО, які збільшать до 5% ВВП витрати на оборону, позбавлена сенсу та відображає його фундаментальне нерозуміння того, як працює Альянс. Трамп вважає НАТО безпековою структурою, у якій європейські союзники платять Сполученим Штатам за їхній захист. Коли він каже, що європейці «винні нам мільярди», президент, схоже, думає, що вони мають компенсувати Вашингтону витрати на оборону за останні 75 років, розглядаючи політику як низку транзакцій. Але НАТО зовсім не так влаштована. Альянс дотримується принципу «напад на

одного є нападом на всіх». Основні зусилля НАТО зосереджено на стримуванні потенційного супротивника та, за необхідності, захисті від нападу на свою територію. Саме так розробляються плани, проводяться навчання та здійснюється управління збройними силами. Сполучені Штати не можуть, наприклад, наказати своїм збройним силам захищати Польщу, але не Німеччину, оскільки сили Альянсу інтегровані в оперативну структуру, призначену для захисту обох. З точки зору НАТО, вся територія його членів є єдиним театром військових дій. Довгий час навіть вважалося, що цей театр включає територію нейтральних країн, таких як Швеція та Фінляндія, до їх вступу до НАТО, оскільки оборона Норвегії та Данії або країн Балтії вимагала також оборони цих країн. «Ось чому ідея Трампа захищати одних союзників, але не інших, є безглуздою. Як і будь-який інший союзник, Трамп має два варіанти: він може вирішити брати участь у колективній обороні НАТО або ж може вирішити не робити цього. Перший варіант – це суть НАТО. Другий означатиме фактичний вихід з Альянсу», – підкреслює Іво Даадлер [46].

Європейський курс США варто розглядати саме скрізь призму ідеологічних уподобань Д. Трампа (хоча деякі експерти вважають, що про них навіть немає сенсу говорити, оскільки у самозакоханого нарциса їх взагалі немає, він керується інстинктами та миттєвими відчуттями, а «короля грає оточення», мета якого «зробити йому приємне», створити враження чергової «перемоги»). Маніфестом антиєвропейської позиції Вашингтону прозвучав виступ на 61-й Мюнхенській безпековій конференції віцепрезидента США Джей Ді Венса 14 лютого 2025 р. [47]. У менторському тоні він зазначив, що «основна загроза наразі у світі – не від Китаю чи Росії, а всередині самої Європи». Його виступ викликав повне нерозуміння в аудиторії, адже Венс жодним чином не торкнувся ключової теми конференції – війни Росії проти України. «Мене хвилює загроза зсередини, відступ Європи від деяких її найважливіших цінностей, які вона поділяє зі США», – заявив віцепрезидент. Він висловив побоювання, що «Європа та Велика Британія відступили від фундаментальних цінностей», такі як свобода слова, і закликав усі країни жити за «демократичними цінностями». На його думку, незрозуміло, що сталося з «переможцями у “холодній війні”». Для підкріплення своєї тези він навів як приклад «закриття Брюсселем соціальних медіа під час громадянських заворушень» [47]. Перед цим Венс згадав, що адміністрація Трампа «думає і молиться» за тих, хто постраждав від автомобільної атаки на натовп у Мюнхені, яка відбулася за день до конференції. Це був натяк на необхідність посилення європейцями антиіммігрантських заходів за американським зразком – улюблене гасло правих в Європі. Венс зазначив, що очікує обговорення оборонних бюджетів на конференції, але уникнув навіть формальної присутності на дебатах. За його словами, США вважають, що європейські країни повинні перебрати на себе провідну роль у безпеці континенту. Водночас віцепрезидент доволі двозначно зазначив, що не розуміє, як можна говорити про безпековий

бюджет, якщо складно сказати, заради чого потрібно захищатися. «Яке позитивне бачення пробуджує цей договір безпеки, – риторично запитав Венс. – Я глибоко переконаний, що немає безпеки, якщо ви боїтеся голосів і думок, які керують вашими власними людьми. Немає безпеки, якщо боятися голосів і сумління власного народу», – заявив він, маючи на увазі під «народом» праворадикальних європейських екстремістів [47]. Інвективи Венса були спрямовані саме на підтримку цих сил, не випадково після виступу він негайно відправився на зустріч з керівництвом «Альтернативи для Німеччини» (АдН). Виступ Венса отримав цілковиту підтримку Трампа.

Запровадження мит проти дружніх європейських держав, але не проти автократичних режимів, таких як в Росії чи Білорусі, теж має ідеологічне коріння. Ці, на перший погляд, суперечливі кроки, набувають логіки, якщо розуміти, що адміністрація Трампа сприймає режим «мачо» Путіна як ідеологічно близький: персоналістський, антиліберальний і анти-ЛГБТ, авторитарний, традиціоналістський, християнський. Окремі ідеологи та пропагандисти, які мають вплив на зовнішню політику адміністрації, наприклад, Такер Карлсон, відкрито висловлювали захоплення російською автократією під керівництвом Путіна. На противагу цьому, адміністрація демонструє виразну ворожість до Китаю, що виявляється, зокрема, в спробі запровадженні жорсткого карального тарифного режиму. Така різниця у ставленні Сполучених Штатів до Росії та Китаю – обох авторитарних режимів із ревізіоністською зовнішньополітичною програмою, спрямованою на підлив американського ліберального світового порядку – виглядає необґрунтованою. Проте в ідеології трампізму Росія постає як білошкірий правий авторитарний режим, заснований на християнському традиціоналізмі, тоді як Китай – це лівий авторитарний режим із комуністичним спадком, до того ж расово «чужий». «Попри те, що обидві держави є потенційно ворожими суперниками [Сполучених Штатів], Китай сприймається як ворог зліва, тоді як Росія, незважаючи на свої реваншистські територіальні амбіції, – як союзник справа» [44].

Красномовним прикладом ідеологічної зашореності адміністрації є її політика щодо припинення російської агресії проти України. Ініціатива адміністрації США щодо мирної угоди вимагає від України величезних поступок з метою задоволення забаганок Путіна, що неминуче призведе до знищення країни як незалежної суверенної держави. Це принципово несумісне з позицією Вашингтону як нейтрального посередника, на яку час від часу посилався Трамп. Україна для президента США є «занадто європейською», щоб подібатися йому.

У офіційному документі «Оцінка всесвітньої загрози» (WTA – 2025), підготованому розвідкою США навесні 2025 р., Україна жодним чином не розглядається як партнер Сполучених Штатів, який заслуговує допомоги для відстоювання своєї свободи, демократії, незалежності та, кінець-кінцем,

європейської та світової безпеки [48]. Поглядам Вашингтону за Трампа відповідає повна відстороненість від визначення хто є агресором, а хто жертвою нападу у російсько-українській війні. Більш того, на підтримку трампівської тези про «відсутність козирів» в Україні, розвідники-аналітики явно завищують оцінку силового потенціалу РФ та можливості його удосконалення, насамперед, у військово-технічній сфері, однозначно пророкують неминучу поразку України у війні на виснаження. Така аберація зору авторів документу викликана бажанням підтримати трампівську деформовану уяву про сучасний світ.

Одним із складних моментів політики адміністрації Трампа є її «незмінна увага до Близького Сходу» або готовність надати Ізраїлю воєнну допомогу. З ідеологічної точки зору, з одного боку, адміністрація підтримує Ізраїль, влада якого дедалі все більше проявляє себе як персоналістський, неліберальний режим. З іншого – деякі американські можновладці сприймають Ізраїль як західну державу, що бореться проти ворогів – «інших», з точки зору раси та релігії. Отже, «навіть якщо інтереси Ізраїлю та США на Близькому Сході не збігаються, адміністрація Трампа все одно розглядає Ізраїль як ідеологічного союзника» [44].

Запровадження мит президентом Трампом – одна з сфер різкого відхилення його адміністрації від республіканської ортодоксії. Втім прагнення до економічної автаркії є ключовою рисою багатьох персоналістських авторитарних режимів як правого, так і лівого спрямування: хоча «закриті» економіки взагалі є біднішими та малопродуктивними, проте вони перебувають під пильним контролем авторитарної чи тоталітарної влади. «Такі політики також виникали з ідеологічної потреби виключити «коруптуючі» зовнішні впливи – чи то з міркувань антикапіталізму, чи то з мотивів антисемітизму» [44].

Митна політика Трампа, вочевидь, також має ідеологічне підґрунтя: він «просто любить мита», вважає, що «торгівля – це зло», і оточив себе радниками, погляди яких датуються другою половиною XIX ст. і не враховують змін глобальних реалій за останні 150 років.

Зусилля адміністрації щодо скорочення фінансування провідних інструментів «м'якої сили» США виглядають цілком логічними з ідеологічних позицій. Позбавлення адміністрацією, яка ідеологічно віддана персоналістському авторитаризму, фінансування програм «Голос Америки», «Радіо Свобода» та «Радіо Вільна Європа» є логічним, оскільки ці демократичні інституції розглядаються трампістами як політичні опоненти [44].

Скорочення адміністрацією Трампа фінансування Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), зокрема надзвичайно успішної програми PEPFAR, виглядає нелогічним, проте цілком укладається в ідеологічну рамку білого націоналізму, адже значна частина найпомітнішої діяльності USAID здійснюється в Африці. Не важко уявити, чому представники

білосупремасистської (white supremacy) ідеології, для яких страх перед тим, що небілі народи «захлиснуть» біле населення США, є центральним мотивом, можуть виступати проти програми, яка врятувала життя десятків мільйонів африканців [44].

Отже, багато зовнішньополітичних рішень адміністрації Трампа, які на перший погляд видаються суперечливими чи незрозумілими, насправді цілком укладаються в рамки ідеології «Зробимо Америку великою знову» (MAGA) – персоналістської, авторитарної, антиглобалістської та білосупремасистської. «Спроба пояснити рішення адміністрації Трампа виключно з точки зору політичного реалізму, завдань внутрішньої політики, республіканських традицій чи боротьби за владу в рамках істеблішменту залишає низку кроків Трампа незрозумілими. Натомість аналіз, що виходить з припущення, що «ключові діячі цієї адміністрації – відверті расисти та фашисти», дозволяє пояснити зовнішню політику адміністрації, як справедливо вважає Брет Деверо [44]. Неважко побачити, що ідеологічні засади трампізму докорінним чином протистоять поглядам фундаторів американського ліберального світового порядку.

Повоєнний порядок ніколи не спирався в США на надто твердий політичний ґрунт. Опір існував з самого початку. Хоча б часткове збереження того, що побудували Ф. Рузвельт і Г. Трумен, завжди вимагало постійних зусиль. Іноді критика була спрямована проти основних принципів системи, іншим разом вона впливала з катастрофічної політики адміністрації чи інституційних зловживань. «Коли Трамп націлився на цей стовп міжнародного становища США, він почав руйнуватися швидше, ніж цього можна було очікувати», – вважає відомий сучасний історик політики Рузвельта Девід Вулнер [49].

Висновки. Навіть за врахування усіх недоліків ліберального інтернаціоналізму США, його значення для сучасного світу є незаперечним. Альянси, інституції та зобов'язання, що виникли після Другої світової війни, допомогли запобігти ядерній катастрофі, стабілізувати світові справи, підтримати економічний розвиток та постати дороговказом під час міжнародних криз. Американський ліберальний світовий порядок, скоріш за все, вже приречений на загибель.

Новий ліберальний світовий порядок може сформуватися лише завдяки докорінному зростанню ролі Європи у міжнародних відносинах, тобто набуття нею ролі лідера, яку втрачають Сполучені Штати. Європейців позбавили «дешевої безпеки», якою вони користувалися в НАТО завдяки американцям. (США, до речі, сприяли й створенню ЄС, спочатку – засобу подолання післявоєнної кризи та попередження нової війни, згодом – створення «оазису благополуччя та процвітання», необхідно визнати, і, не в останню чергу, завдяки багаторічному використанню дешевих російських енергоресурсів). На цьому тлі НАТО намагалася ігнорувати підвищення рівню російської воєнної загрози навіть після вторгнення РФ до Грузії 2008 р. та України 2014 р.,

обмежившись порожніми деклараціями та невідповідними їй масштабам практичними кроками. Нездатність Альянсу стримати агресію РФ; відмова запросити до членства Україну на задоволення забаганок Кремля; наявність у НАТО держав-членів, які дотримуються проросійської позиції й прагнуть паралізувати допомогу Україні, яка виконує сьогодні де-факто функцію «щита Європи»; антиєвропейська риторика та практики Вашингтону, який не припиняє спроби знайти спільну мову з агресором і втратив довіру багатьох лідерів Європи, – це далеко не вичерпний перелік підстав для висновку: НАТО сьогодні «скоріше мертва ніж жива». Це стосується, на жаль, і інших міжнародних інститутів, які заклали основу американського ліберального світового порядку після Другої світової війни.

На шляху створенню європейського світового демократичного порядку (до якого у невизначеній перспективі можуть долучитися і посттрампістські США), здатного надати відповіді на виклики з боку тоталітарних та авторитарних режимів, стоїть низка перешкод, серед яких необхідно виокремити:

- поразка України у російсько-українській війні, яка призведе до численних агресій тоталітарних і авторитарних режимів, у кінцевому рахунку – світової повномасштабної, цілком ймовірно, ядерної війни, подальшого занепаду демократії в світі, хаосу в міжнародних відносинах;

- інституційна неспроможність української держави забезпечити верховенство права і демократичний розвиток країни, ініціювати перетворення «коаліції рішучих» на безпековий альянс, здатний на основі ЗС України та досвіду російсько-української війни створити високотехнологічну європейську армію як гарант стримування агресора;

- нездатність політичних лідерів-центристів зупинити подальше сковзання Європи до прірви правого популізму, який беззастережно зруйнує європейську єдність під облудними гаслами захисту національних інтересів, а збереження й покращення добробуту населення будім можливе тільки шляхом відновлення «добрих відносин» з неоімперською Росією;

- нехтування європейськими лідерами довгостроковими безпековими інтересами своїх країн для отримання безпосередніх економічних та політичних вигод, відмова від спільних гуманістичних цінностей, руху до об'єднаної Європи, інтегральною частиною якої має стати Україна.

Успіх у подоланні цих перешкод жодним чином не гарантований і вимагає високого рівня розуміння перспектив, які не мають затонути у болоті імітаційної політики, а також адекватного сприйняття реалій сьогодення – без паніки та апокаліптичних пророцтв. Безперечно, потрібна докорінна перебудова міжнародних інституцій або їх саморозпуск із подальшим створенням нових, дієздатних. Для підтримання світового порядку такі інституції зовсім не обов'язково мають бути універсальними, але здатними на відсіч авторитаризму та тоталітаризму.

Список використаних джерел та літератури

1. Schlesinger A. M. Jr. Franklin D. Roosevelt's internationalism. In: *FDR and his Contemporaries: Foreign Perceptions of an American President* / Ed. by Cornelis A. van Minnen, John F. Sears. Houndmills, Basingstoke, and London: Palgrave Macmillan London, 1992. P. 1-17.
2. America, American Jews, and the Holocaust / Ed. by Jeffrey S. Gurock. London and New York: Routledge, 2013. 934 p.
3. FDR and the Holocaust / Ed. by Verne W. Newton. New York: St. Martin's Press, 1996. 278 p.
4. Nye J. Jr. Do Morals Matter?: Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump. New York: Oxford University Press, 2020. 254 p.
5. The public papers and addresses of Franklin D. Roosevelt. V. 5. The people approve, 1936. Compiled with special material and explanatory notes by Samuel I. Rosenman. New York: Random House, 1938. 721 p.
6. Farnham B. Roosevelt and the Munich Crisis: A Study of Political Decision-Making. New York: Princeton University Press, 1997. 313 p.
7. Черчилль У. Вторая мировая война в 3-х книгах. Кн.1. Т.1.: Надвигающаяся буря. Москва: Альпина, 2020. 635 с.
8. An Act Further to Promote the Defense of the United States, and for other Purposes. March 11, 1941. Public Law 77-11, 55 Stat. 31. 77th Congress. *Library of Congress*. URL: <http://surl.li/pstmyc>
9. The public papers and addresses of Franklin D. Roosevelt. V. 9. War and aid to democracies, 1940. Compiled with special material and explanatory notes by Samuel I. Rosenman. New York: Random House, 1941. 741 p.
10. Atlantic Charter (1941). *Franklin D. Roosevelt Presidential Library & Museum*. URL: https://www.fdrlibrary.org/documents/356632/390886/atlantic_charter.pdf/30b3c906-e448-4192-8657-7bbb9e0fdd38
11. Henrikson A. K. FDR and the World-Wide Arena. In: *FDR's World: War, Peace and Legacies* / Ed. by David B. Woolner, Warren F. Kimball, and David Reynolds. New York: Palgrave Macmillan, 2008. P. 35-61.
12. Address to Congress on the Yalta Conference. March 01, 1945. *Franklin D. Roosevelt Presidential Library & Museum*. URL: <http://surl.li/qqxjxq>
13. Потехін О., Клименко Ю. Геополітика проти безпеки. Київ: Дух і Літера, 2023. 552 с.
14. Nolan C. J. Bodyguard of Lies: Franklin D. Roosevelt and Defensible Deceit in World War II. In: *Ethics and Statecraft: The Moral Dimension of International Affairs*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 1995. P. 57-74.
15. Taubman W. Stalin's America Policy: From Entente to Detente to Cold War. New York: W. W. Norton & Company, 1982. 291 p.
16. Плохій С. Забуті покидьки східного фронту; Переклад з англ. Н. Коваль. Харків: «Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 320 с.
17. Woolner D. B. The Last 100 Days: FDR at War and at Peace. New York: Basic Books, 2017. 349 p.
18. Leuchtenburg W. In the shadow of FDR: from Harry Truman to Barack Obama. [Fourth Edition]. New York: Cornell University Press, 2018. 456 p.
19. New York Times. June 24, 1941. URL: <https://www.nytimes.com/sitemap/1941/06/24/>
20. Dallek R. Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932-1945. New York, Oxford: Oxford University Press, 1995. 671 p.
21. Bohlen C. Witness to History: 1929-1969. New York: W.W. Norton, 1973. 562 p.
22. Stimson H., Bundy M. On Active Service in Peace and War. New York: Harper & Brothers, 1948. 698 p.
23. Miller M. Plain Speaking an Oral Biography of Harry. S. Truman. New York: Berkley Publ. Corporation, 1974. 456 p.

24. Zelizer J. Arsenal of Democracy: The Politics of National Security in America from World War II to the War on Terrorism. New York: Basic Books, 2009. 583 p.
25. Address of the President to Congress, Recommending Assistance to Greece and Turkey. March 12, 1947. *Harry S. Truman Library and Museum*. URL: <https://surli.cc/kmotfm>
26. Frank J. The Trials of Harry S. Truman: The Extraordinary Presidency of an Ordinary Man, 1945-1953. New York: Simon and Schuster, 2022. 528 p.
27. National Security Act of 1947. July 26, 1947. *National Archives and Records Administration*. URL: <https://nsarchive.gwu.edu/document/28653-document-9-national-security-act-1947-26-july-1947>
28. Policy Analysis Paper, State Department Policy Planning Staff/Council, Subject: The Inauguration of Organized Political Warfare. April 30, 1948. *National Archives and Records Administration*. URL: <https://surli.cc/whgkcx>
29. National Security Council Directive on Office of Special Projects. June 18, 1948. *Foreign Relations of the United States, 1945-1950*, Emergence of the Intelligence Establishment. Document 292. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945-50Intel/d292>
30. Rogow A. James Forrestal: A Study of Personality, Politics and Policy. New York: Macmillan, 1963. 397 p.
31. Stevenson Ch. The Story Behind the National Security Act of 1947. *Military Review*. May-June 2008. P. 13-20. URL: <https://surli.cc/euxqwz>
32. The Dulles-Jackson-Correa Report. January 1, 1949. *CIA FOIA Electronic Reading Room*. URL: <https://surli.cc/ingjeb>
33. Clifford C, Holbrooke R. Counsel to the President: A Memoir. New York: Random House, 1991. 709 p.
34. Gans J. White House Warriors: How the National Security Council Transformed the American Way of War. New York: Liveright, 2019. 272 p.
35. Foreign Assistance Act. April 3, 1948. *The George C. Marshall Foundation*. URL: <https://www.marshallfoundation.org/the-marshall-plan/f-a-act-1948/>
36. The “Marshall Plan” speech at Harvard University. June 5, 1947. *The George C. Marshall Foundation*. URL: <https://surli.cc/mgkzbz>
37. Price H. B. The Marshall Plan and Its Meaning. New York, Ithaca: Cornell University Press, 1955. 424 p.
38. Kissinger H. A. Reflections on the Marshall Plan. *The Harvard Gazette*. May 22, 2015. URL: <https://news.harvard.edu/gazette/story/2015/05/reflections-on-the-marshall-plan/>
39. Порєхін О. США, НАТО і загрози сучасному світовому порядку. *Зовнішні справи*. 2017. № 11. С. 5-9.
40. Rose G. Trump Time. *Foreign Affairs*. March/April 2017. Volume 96. Number 2. URL: <https://www.foreignaffairs.com/issue-packages/2017-02-13/trump-time>
41. Patrick S. The Death of the World America Made. Donald Trump’s war on multilateralism is misguided and dangerous. *Carnegie Endowment for International Peace*. February 19, 2025. URL: <https://surli.cc/sasnfk>
42. Can the international order survive Trump 2.0? *Chatham House*. January 30, 2025. URL: <https://www.chathamhouse.org/2025/01/can-international-order-survive-trump-20>
43. Mandate For Leadership – Project 2025. *Internet Archive*. URL: https://archive.org/details/project-2025-mandate-for-leadership-full_202309-manifesto/2025_MandateForLeadership_FULL/
44. Devereaux B. Ideology Is the Key to Understanding Trump’s Foreign Policy. Chaotic actions abroad are driven by deeply held beliefs in the administration. *Foreign Policy*. June 13, 2025. URL: <https://foreignpolicy.com/2025/06/13/trump-ideology-foreign-policy/>

45. Daalder I. Can Europe Defend Ukraine (And Itself)? Early thoughts on a post-American NATO. *America Abroad*. February 10, 2024. URL: <https://ivodaalder.substack.com/p/can-europe-defend-ukraine-and-itself>
46. Daalder I. What Trump Doesn't Understand About NATO. *America Abroad*. March 07, 2025. URL: <https://ivodaalder.substack.com/p/what-trump-doesnt-understand-about>
47. The Speech That Stunned Europe. U.S. Vice President J.D. Vance's remarks at the Munich Security Conference. *Foreign Policy*. February 18, 2025. URL: <https://foreignpolicy.com/2025/02/18/vance-speech-munich-full-text-read-transcript-europe/>
48. Annual Threat Assessment of the U.S. Intelligence Community. March 2025. URL: <https://surli.cc/vpgcrm>
49. Woolner D.B. The Perils of Jettisoning the World Franklin Roosevelt Created. *Time Magazine*. April 12, 2025. URL: <https://surli.cc/tkwvvg>

References

1. Schlesinger, A. M. Jr. (1992). Franklin D. Roosevelt's internationalism. In: van Minnen, C.A. and Sears, J.F. (eds.) *FDR and his contemporaries: Foreign perceptions of an American president*. Houndmills, Basingstoke & London: Palgrave Macmillan, pp. 1–17. [In English].
2. Gurock, J.S. (ed.) (2013). *America, American Jews, and the Holocaust*. London & New York: Routledge. [In English].
3. Newton, V.W. (ed.) (1996). *FDR and the Holocaust*. New York: St. Martin's Press. [In English].
4. Nye, J.S. Jr. (2020). *Do Morals Matter?: Presidents and Foreign Policy from FDR to Trump*. New York: Oxford University Press. [In English].
5. Rosenman, S.I. (ed.) (1938). *The public papers and addresses of Franklin D. Roosevelt*. Vol. 5: *The people approve, 1936*. New York: Random House. [In English].
6. Farnham, B. (1997). *Roosevelt and the Munich Crisis: A Study of Political Decision-Making*. New York: Princeton University Press. [In English].
7. Churchill, U. (2020). *Vtoraya mirovaya voina v 3-kh knigakh*. Kn. 1. T. 1: *Nadvigayushchayasya burya*. Moskva: Alpina. [In Russian].
8. An Act Further to Promote the Defense of the United States, and for other Purposes (1941). Public Law 77–11, 55 Stat. 31. 77th Congress. *Library of Congress*. [Online]. Available from: <http://surl.li/pstmyc> [In English].
9. Rosenman, S.I. (ed.) (1941). *The public papers and addresses of Franklin D. Roosevelt*. Vol. 9: *War and aid to democracies, 1940*. New York: Random House. [In English].
10. Atlantic Charter (1941). *Franklin D. Roosevelt Presidential Library & Museum*. [Online]. Available from: <https://surli.cc/asjdca> [In English].
11. Henrikson, A.K. (2008). FDR and the World-Wide Arena. In: Woolner, D.B., Kimball, W.F. and Reynolds, D. (eds.) *FDR's World: War, Peace and Legacies*. New York: Palgrave Macmillan, pp. 35–61. [In English].
12. Address to Congress on the Yalta Conference, 1 March 1945. *Franklin D. Roosevelt Presidential Library & Museum*. [Online]. Available from: <http://surl.li/qxjxq> [In English].
13. Potehin, O., Klimenko, Yu. (2023). *Heopolitika proty bezpeky*. Kyiv: Dukh i Litera. [In Ukrainian].
14. Nolan, C.J. (eds.) (1995). Bodyguard of Lies: Franklin D. Roosevelt and Defensible Deceit in World War II. In: *Ethics and Statecraft: The Moral Dimension of International Affairs*. Westport, Conn.: Greenwood Press, pp. 57–74. [In English].
15. Taubman, W. (1982). *Stalin's America Policy: From Entente to Detente to Cold War*. New York: W.W. Norton & Company. [In English].
16. Plokhii, S. (2020). *Zabuti pokydky skhidnoho frontu*. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub Semeinoho Dozvillya". [In Ukrainian].
17. Woolner, D.B. (2017). *The Last 100 Days: FDR at War and at Peace*. New York: Basic Books. [In English].

18. Leuchtenburg, W. (2018). *In the shadow of FDR: from Harry Truman to Barack Obama*. 4th ed. New York: Cornell University Press. [In English].
19. New York Times, 24 June 1941. [Online]. Available from: <https://www.nytimes.com/sitemap/1941/06/24/> [In English].
20. Dallek, R. (1995). *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932–1945*. New York, Oxford: Oxford University Press. [In English].
21. Bohlen, C. (1973). *Witness to History: 1929–1969*. New York: W.W. Norton. [In English].
22. Stimson, H. and Bundy, M. (1948). *On Active Service in Peace and War*. New York: Harper & Brothers. [In English].
23. Miller, M. (1974). *Plain Speaking: An Oral Biography of Harry S. Truman*. New York: Berkley Publ. Corporation. [In English].
24. Zelizer, J. (2009). *Arsenal of Democracy: The Politics of National Security in America from World War II to the War on Terrorism*. New York: Basic Books. [In English].
25. *Address of the President to Congress, Recommending Assistance to Greece and Turkey*, 12 March 1947. Harry S. Truman Library and Museum. [Online]. Available from: <https://surli.cc/kmotfm> [In English].
26. Frank, J. (2022). *The Trials of Harry S. Truman: The Extraordinary Presidency of an Ordinary Man, 1945–1953*. New York: Simon and Schuster. [In English].
27. National Security Act (1947). *National Archives and Records Administration*. [Online]. Available from: <https://nsarchive.gwu.edu/document/28653-document-9-national-security-act-1947-26-july-1947> [In English].
28. Policy Analysis Paper, State Department Policy Planning Staff/Council: The Inauguration of Organized Political Warfare, 30 April 1948. *National Archives and Records Administration*. [Online]. Available from: <https://surli.cc/whgkcx> [In English].
29. National Security Council Directive on Office of Special Projects, 18 June 1948. In: *Foreign Relations of the United States, 1945–1950, Emergence of the Intelligence Establishment*. Document 292. [Online]. Available from: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945-50Intel/d292> [In English].
30. Rogow, A. (1963). *James Forrestal: A Study of Personality, Politics and Policy*. New York: Macmillan. [In English].
31. Stevenson, C. (2008). The Story Behind the National Security Act of 1947. *Military Review*, May–June, pp. 13–20. [Online]. Available from: <https://surli.cc/ffdesb> [In English].
32. The Dulles-Jackson-Correa Report (1949). *Central Intelligence Agency (CIA), FOIA Reading Room*. [Online]. Available from: <https://surli.cc/ingjeb> [In English].
33. Clifford, C. and Holbrooke, R. (1991). *Counsel to the President: A Memoir*. New York: Random House. [In English].
34. Gans, J. (2019). *White House Warriors: How the National Security Council Transformed the American Way of War*. New York: Liveright. [In English].
35. Foreign Assistance Act (1948). *The George C. Marshall Foundation*. [Online]. Available from: <https://www.marshallfoundation.org/the-marshall-plan/f-a-act-1948/> [In English].
36. The “Marshall Plan” speech at Harvard University, 5 June 1947. *The George C. Marshall Foundation*. [Online]. Available from: <https://surli.cc/mgkbzb> [In English].
37. Price, H.B. (1955). *The Marshall Plan and Its Meaning*. New York, Ithaca: Cornell University Press. [In English].
38. Kissinger, H.A. (2015). Reflections on the Marshall Plan. *The Harvard Gazette*, 22 May. [Online]. Available from: <https://news.harvard.edu/gazette/story/2015/05/reflections-on-the-marshall-plan/> [In English].
39. Potehin, O. (2017). SSHa, NATO i zahrozy suchasnomu svitovomu poriadku. *Zovnishni spravy*, 11, s. 5–9. [In Ukrainian].

40. Rose, G. (2017). Trump Time. *Foreign Affairs*, March/April, vol. 96, no. 2. [Online]. Available from: <https://www.foreignaffairs.com/issue-packages/2017-02-13/trump-time> [In English].
41. Patrick, S. (2025). The Death of the World America Made: Donald Trump's war on multilateralism is misguided and dangerous. *Carnegie Endowment for International Peace*, 19 February. [Online]. Available from: <https://surli.cc/qttltz> [In English].
42. Can the international order survive Trump 2.0? *Chatham House*, 30 January 2025. [Online]. Available from: <https://www.chathamhouse.org/2025/01/can-international-order-survive-trump-20> [In English].
43. Mandate For Leadership – Project 2025. *Internet Archive*. [Online]. Available from: https://archive.org/details/project-2025-mandate-for-leadership-full_202309-manifesto/2025_MandateForLeadership_FULL/ [In English].
44. Devereaux, B. (2025). Ideology Is the Key to Understanding Trump's Foreign Policy: Chaotic actions abroad are driven by deeply held beliefs in the administration. *Foreign Policy*, 13 June. [Online]. Available from: <https://foreignpolicy.com/2025/06/13/trump-ideology-foreign-policy/> [In English].
45. Daalder, I. (2024). Can Europe Defend Ukraine (And Itself)? Early thoughts on a post-American NATO. *America Abroad*, 10 February. [Online]. Available from: <https://ivodaalder.substack.com/p/can-europe-defend-ukraine-and-itself> [In English].
46. Daalder, I. (2025). What Trump Doesn't Understand About NATO. *America Abroad*, 7 March. [Online]. Available from: <https://ivodaalder.substack.com/p/what-trump-doesnt-understand-about> [In English].
47. The Speech That Stunned Europe: U.S. Vice President J.D. Vance's remarks at the Munich Security Conference. (2025). *Foreign Policy*, 18 February. [Online]. Available from: <https://foreignpolicy.com/2025/02/18/vance-speech-munich-full-text-read-transcript-europe/> [In English].
48. Annual Threat Assessment of the U.S. Intelligence Community. (2025). [Online]. Available from: <https://surli.cc/vpgcrm> [In English].
49. Woolner, D. B. (2025). The Perils of Jettisoning the World Franklin Roosevelt Created. *Time Magazine*, 12 April. [Online]. Available from: <https://surli.cc/tkwvvg> [In English].

Potiekhin O. The World Order According to Franklin D. Roosevelt and Its Dismantling.

This article analyzes the formation, evolution, and contemporary crisis of the world order established after the Second World War. The author examines how the strategic vision of U.S. President Franklin D. Roosevelt laid the foundations for a new global order and delineated its basic mechanisms, positioning the United States at its core as the guarantor of security and stability. His successor, Harry Truman, completed the institutionalization of this vision by facilitating the creation of a collective security system (NATO) and initiating Europe's economic recovery (the Marshall Plan). Together, they established the foundations of the liberal international order, which shaped the trajectory of global politics for subsequent decades.

Particular attention is devoted to the crisis of this order in the twenty-first century, especially in relation to the foreign policy of the Trump administration. The author emphasizes that this shift represents not merely a change in style or priorities but a deeper ideological transformation. Instead of liberal internationalism, which entailed active U.S. engagement in building multilateral institutions and sustaining the global order, the Trump administration adopted a transactional approach centered on short-term gains, skepticism toward traditional alliances, and distrust of international institutions. The "Make America Great Again" ideology effectively repudiates international commitments as burdensome and frames global politics not as a space for cooperation but as an arena of competition. This approach has led to the destabilization of the world order, U.S. withdrawal from key international agreements, weakening of allied ties, erosion of leadership positions, and ultimately, a significant decline in global trust toward Washington.

The author argues that a new liberal world order can only emerge if Europe assumes leadership in global international affairs, thereby compensating for the United States' retreat from its former role. In this context, Ukraine is seen as a critical element of the new European security architecture, and its victory in the war against Russia is viewed as a necessary precondition for the establishment of effective mechanisms of collective security.

The article concludes that building a new and viable liberal world order will require not only political will but also sustained strategic thinking. New (or reformed) international institutions need not be universal, but they must be effective, adaptable, and capable of responding promptly to global challenges, as well as of containing authoritarian and totalitarian regimes.

Keywords: Woodrow Wilson, Franklin Roosevelt, Harry Truman, United Nations, European Union, NATO, liberal world order, Stalin, Donald Trump.